

AXULAR-i galdezka

PIARRES XARRITON

Egun batez, konpainia on batean euskaldunik baizen etzen lekuan nengoela, ekarri zuen solasak, izan zen perpausa etzuela deusek ere hanbat kalte egiten arimako, eta ez gorputzeko ere, nola egitekoen geroko uzteak, egunetik egunera, biharretik biharrera luzatzeak. Eta on zatekeiela, gauza huneztaz liburu baten, euskaraz, guztiz ere euskararik baizen etziakitenentzat, egitea: eta hartan, gero dioenak bego dioela erakustea

(P. Axular, GERO, "Irakurtzaileari").

Eta horretan, 621 orrialdeko liburu idatzi zuen Sarako erreter zenak, Etxauz Baionako baigorriar apezpiku ohia gomendatu ziona, Perriquet, bikari jeneralaren, Salvat Dissaneche Donibane Lohizuneko apezaren eta Petri Urtubiako

* 1995eko abenduaren 8 an, Azkaingo herrian eman hitzaldia da orai hemen 1997ko udaldian, argitaratzen.

doktor teologoaren baimen guztiekin.

Baina, baimen horiek 1642ko abenduan, Baionan eta Donibane Lohizunen emanak dira guztiak. Eta gaur, 1995eko abendu honetan, non gaindi gabiltza?

"Euskaldunik baizik ez litza-tekeen konpainiarik" aurki ote genezake? —Bai, gaur horrelako konpainia bat bederen badugu; hemengo konpainia plaxent honetan euskaldunik baizen ez garela, uste baitut.

"Euskararik baizik ez liakkeenik" aurki ote genezake ordea gutartean? —Euskaraz beste mintzairarik ere badakigu naski hemen garenok. Baina, euskaraz ari bagina ere nagusiki guztiok, *"beti egitekoen geroko uzteaz eta egunetik egunera luzatzeaz"* aski axola ote gintezke, gai horretaz 621 orrialdeetan luze eta zabal aritzeko solasean? Idu-

ritzen zait, bagenukeela geuk menturaz beste arrangurarik.

Norberak bere buruari egin diezaiokeen galdeaz, norberak bere buruari egin diezaiokeen kalteaz, zuen orduan ba-koitzak axola; eta GERO liburuaren azken lerroak irakurtzen baldin baditugu, ikusiko dugu hastapeneko galde edo arrangura berari diola ihardesten liburuak; honela baitio idazleak:

Erran komuna da, eta ongi errana da (lehen ere erran dugun bezala) eztiagaiola nehork ere nehoi hanbat kalte eta bigabe egin, nola berak bere buruari. Urrikal bekizu zeure burua!...Eta hala egiten duzula, eta hunen aitzineko kapitulutant eman zaizkitzun arrazoinak ere kontsideratzen dituzula, esperantza dut Jainkoa baitan ongi edirenen zarela, egun beretik bide onean jarriko edo jartzera entseiatuko zarela, eta halatan, mundu honetako itsaso hunen tormenta guztiak iraganik, azken finean salbamenduko portura, salborik helduko zarela, Jainkoak hala nahi duela.

Zer zen alabaina orduko konpainia ohoragarri hartan bilduak ziren jendeen kezka nagusia, eta nori nahi zion ihardetsi Axularrek bere euskara oparoan? —Beihalako konpainiaren axola nagusia ez baldin bazen Salbamena-

ren arrangura eta bere buruaz kezkatua den presunari ez baldin bazion ihardesten oroz lehen gure apezak.

Frantses piska bat ikasi genuenok, gogoan dut kantatzen genuela memento batez —guzak ez baitira biziki aldatu laurahun urtez—: *Je n'ai qu'une âme qu'il faut sauver!* "Arima bat baizik ez dut, eta hura behar salbatu".

Horra zer zen beraz GERO liburuaren funtsa.

Bai, "funtsa" erran dut, edo "mamia" eta ez "forma", ez "itxura", ezen "formari" buruz hitzegiteko, XVIII. mendeko Doktor Etxeberri Sarakoa-tik hasita, XIX.eko Bonaparte printzea bederen eta Inchauspe kalonjea aipatuz, XX. honetako Jean Etchepare eta Pierre Lafitte, Lekuona eta Villasante, Mitxelena eta Patxi Altuna bezalako hizkuntzalari jakin batzuen lanak gogoratzea aski zaigu. Liburuaren funtsaz ordea ez genezake horrenbeste erran; nahiz ez dugun ahanzten Julio Urkixok aipatu zuela behin, GERO-ren iturri bezala, Luis Granadakoaren obra (ikus: *"Una Fuente del Guero: Axular imitador de Fr. Luis de Granada"*, J. de Urquijo, Saint-Jean de Luz, 1912).

GERO-ren funtsaz ari garen ez, Xan Irigarai adiskideak hemen ene ondotik eman

beharra duen hitzaldian, *Beldur aroaz* hitzegiteko asmoa omen du. Eta pentsu dut, bere gaiaren argitzeko, gure adiskideak dei eginen diela, alde batetik bere haurtzaroan entzun prediku eta katiximetako oroitzapenei, eta bestetik GERO-ren 60 kapituluetan barna Axularrek hain nasaiki azaltzen dituen erakaspenei. Gure erroter zahar gehienek bezala Sarako apezak erakusten baitzuen nola alferkeriak, kolerak, eta haragikeriak mundu honetan berean kalte ikaragarriak egiten dizkiguten eta gero ondotik ifernuan gaztigu lazgarriak merezitzen.

Baina iduritzen zait bestalde laguntza handia emanen diotela ere Xan Irigaray-i, bere tesiaren bermatzeko, Jean Delumeau historialari zorrotzak egin ikerlanek eta idazkiek (ikus: *Le Pêché et la Peur: la Culpabilisation en Occident: XIII-XVIII siècles*, J. Delumeau, 1984). Bekatua eta Beldurra izan dira alabaina mendeetan barna Mendebalde osoan kezka eta arazo nagusiak. Ez du horretan Axularrek hobenik.

* * *

Guk, ordea, beste xederik dugu: Demagun gaur hemen gutartean dugula Axular bera, Sarako erroter zena, eta berekin ekarri digula beste mun-

dotik behere honetan guk eza-gutu dugun adiskide saldo bat. Adiskideak beti hautatzen dira eta hautatuko ditut beraz Piarres Lafitte eta Pierre Narbaitz, ene bi irakasle ohiak, eta Etienne Sallaberry "Soegilea". Hemen ikusi nahi nituzke ere, Jean eta André Hiriart-Urruty anaia biak, haiekin baitut lagunarteko auzi bat aspaldion argitzen hasia eta behinere xuritu gabe utzia.

Nahi nituzke oraino gaur deitu Txomin Iturbe zena, igande arratsalde batez haren seme "Iraultza" bataiatu bainuen Baionako katedraleko gose-grebalarien kaperaren aurrez-aurre dagoen bataio-harran, Manex Erdozaintzi eta Klaudio Harluxet, aspaldiko adiskideak.

Uste dut gisa horretan ezohiko bidetik abia litekeela gure gogoeten itzulia: ezen oroitzen naiz, Klaudio Harluxeten gorputza pausatu dugularik Irisarriko elizaren itzalean, Emile Larre erroterak irakurri digula Klaudiok berak "HERRIA" astekarian aitzineko Pazkoetan izkiriatu artikulua pasarte bat, honelatsu zioena:

Berpiztea duenaz geroz gure fedeak oinarri, ez genuke sekula ahantzi behar, berpizte horrek zerbait balio izan dezan nahi badugu, bizitzeak berak behar duela lehenik balio izan. Eta ez

baldin badugu ahalegina egi-
ten, gure gaurko bizitzeak balio
izan dezan, zer balioko du gure
biharko berpizteak?

Ohartuko zarete gogoeta ho-
rrek aldatzen duela eta iraul-
tzen bezala, gure ohiko ikuspe-
gia, eta abiatzen garela Axu-
larrek hartu ez duen eta men-
turaz har ez zezakeen bide ba-
tetik.

Badugu hain zuzen gaurre-
gun eskutan 130 bat orrialdeko
liburu koskor eta arraro bat,
ezagutzen ez dudana J.M. Ba-
lentiaga delako jaun batek
idatzia, eta Bilboko GERO argi-
taletxeak, bere eskuliburu sor-
tan, duela lauzpabost urte,
"Axularren Teologia" titulu-
pean argitaratua. Liburugi-
leak azpititulua jarri dio bere
lanari: "GERO-ri zenbait ohar-
pen". Ikusten duzue ez ga-
biltzala urrun gaurko gure
gaietik: "Zer erran ote zenioke
aita Lafitte, oharpen horien
egileari? Axular izatez, mora-
lista handia zela ohartua zi-
nen zu ere eta morala hori sa-
konetik ikertzea asmatu ge-
nuen guk ere halako aldi ba-
tez, duela berrogeita hamar
urte.

Teologo moralista ezagunak
bagenituela Euskal Herrian
ikusia genuen alabaina geure
irakaslearekin, euskal teolo-
goen izen larrienak bildu ni-
tuelarik "Petite Histoire Reli-

gieuse du Pays Basque" ene li-
buruskan; hala nola Fran-
tzisko Vitoria, Salamankako
irakaslea eta "De Indis" edo
"Indio aurkitu berriez" eman
irakaspenengatik Zuzenbide
Politikoaren sortzailezat onar-
tua; Martin Azpilikueta, nafar-
tar doktorea, Cahors-eko eta
Coimbra-ko irakaslea, Erro-
mako bizpahiru aita saindu-
ren kontseilaria, eta "Enchiri-
dion sive Manuale Confessa-
riorum" edo "Konfesoren Esku-
liburua"-ren ontzailea; Banez
"Mondragonensis", Arrasatear
etorkikoa, probabilismoaren
asmatzailea eta Molina jesui-
taren aurkaria; Duvergier de
Hauranne, Baionako semea,
Saint-Cyran-eko abadea, eta
jansenisten zuzendaria; bai
eta, haren iloba, Saint-Cyran
bigarrena, menturaz garran-
tsitsuagoa oraino, frantses
kultura klasikoan norbait izan
diren Racine eta Pascal ba-
tzuengan izan zuen eraginaga-
tik, eta —Baionako bere herri-
tarrek ez badute hainbat eza-
gutzen ere— Euskal Telebista-
ko berrikerari Irunean maita-
garri baten deitura ederra da-
raman Barkos-tar Martin, teo-
logo garratz eta beldurgarria.

Mundu horretan berean sar
genezakeen ere Pedro Dagerre
Axular, Salamankan bildu
zuen jakintza ederra, eta Erro-
mako Elizak luzaz eskaini di-

gun salbamen mezua Euskal Herriari bere mintzaira "naturalen" helarazi dion gizona.

Balentziagak hain zuzen ongi ikusi du, Sarako apezak erraten diela lehenik argi eta garbi bere entzule-irakurleei zer den, Testamentu Zahararren eta Berriaren arabera, Salbamenduaren kondaira, nor den Jainkoa, zer diren aingeruak eta deabruak, nor eta zer diren gizona eta "ageri diren eta ez diren" kreatura guztiak, bai eta horien guztien lau azken finak, hots, Herioa, Judizioa, Zerua eta Ifernua.

Gero, sinesbidea argitu ondoan, Tomas Akinokoaren "Summa Theologica"-ri edo "Teologia Bilduma"-ri jarraikiz, aipatu ditugun Vitoria, Azpilikueta, Banez herritarren il-dotik, eta Soto, Cano, edo Zumel bere irakasleen bidetik, gizonaren "Egitekoak" gerotik gerora utzi gabe, egunetik egunera, biharretik biharrera luzatu gabe, bete behar direnak zehazten ditu zeren gizonak,

Jainkoak berak bere imajinara eta idurira, hain ederki egina denez gero, adimendura hel-tzen den bezain fite, bere egileari berari, iduria eman dionari, behar baitio behatu, haren zerbitzuan behar baitu bere ahala enplegatu.

Horra zergatik adierazten

duen ere zer den Legea (naturala eta eskribitua), zer den Kontzientzia (ona eta gaixtoa), zer diren bekatu mota bereziak (mortalak eta benialak), bai eta ere

nola flakotasunez egiten dena, Aitaren kontra dela erraiten den; eta jakingabez eta inorantziatz egiten dena Semearen kontra dela erraiten den; hala maliziaz egiten dena ere Spiritu Sainduaren kontra dela erraiten den.

Sarako apeza ez da herabe bekatu edo huts larrienak aipatzeko, eliza gizonenak izanik ere, adibidez emazteekilakoak —eta artetik erraiteko, nahi nuke norbaitek konpara balitza emaztearen itxura Bernat Etxepare XVI. gizaldiko apezaren baitan eta itxura hura bera Pedro Daguerre XVII. gizaldiko apezaren baitan— honela mintzo baitzen Axular:

uste baitut ezen emaztetan faltarik eztuen apezari, bertze anitz falta izanagatik ere heiek guztiak hobeki barka, estal eta disimula dakiditzaiola; eta ez bere ohorean notatzen, nola emaztekin ibiltzeak eta kutsatzeak. Emaztetan ez dabilan apeza, emazu saindutat; eta dabilana, hala dabilano, emazu galdutat.

Erran behar da bizkitartean

ez duela Axularrek, ez Thomas de Vio, Kaietano kardinaleak egin zuen bezala, apezan, apezpikuen, emagalduen, fraileen edo militarren bekatuak sailkatuz, "De Peccatis Summula" bat edo Bekatuen Hiztegi bat egin; ez dituela ere, Azpilikuetak bezala, Jainkoaren hamar manamenduen eta Elizaren bost manamenduen ondorengoak, zazpi Sakramenduak eta gero zazpi Bekatu Kapitalak bederazka ikertu-eta, ofizio berezietako bekatuekin, zentsurekin eta irregulartasunekin bere liburuaren orrialdeak bete, baina dirudienez gai batzu bereizi dituela, berari eta menturaz ingurameneko eliza gizonei orduan garrantzitsuago iduritzen zitzaizkienak; eta horra nola, Miserikordiazko obrei hiru kapitulu eman ondoan, kapitulu bat (XIX) eskaintzen dion Juramentuari, hamar kapitulu aldiz Kolerari edo Etsaigoari (XX-XXX) eta Hamalau kapitulu (XXXI-XLIV) Haragikeriari.

Zergatik ordea gure moralistak aipatzen ditu kasik bakarrik bekatuak? Eta zergatik hain zuzen bekatu horiek?

Demagun gure gana heldu den liburuak GERO-ren lehen parteak bakarrik, hots, itzalga edo bekatuaren aldean betetzen duela soil-soilik, eta bigarren parteak, "luzamenduak utzirik berehala eginbideari

lotu nahi zaikana kidatzen eta aitzinatzen" laguntzeko egin zukeena, agian bertuteaz eta garaziaz, debozioaz eta parabisuaz mintzatuko zena, ez dela heldu ahal izan gureganaino, aitortu behar dugu halere, lehen parte horretan kausitzen dugun ikuspegia, orduko elizaren irakaspena gogoraturik ere, biziki ilun eta gogor agertzen zaigula.

Baziren, Trentoko kontzilioaz geroz bederen, zazpi sakramendu ongi finkatuak, baina bat baizik ez du aurkitzen GERO-ren egileak bi kapitulu osoen betetzeko on denik; eta hura Penitentziako sakramendua izanki, ez Bataioa, ez Eukaristia ere.

Alta bada, XVI. mendean, Vitoriak Bataioko sakramendua hartu zuen "Indio aurkitu berrien" problematika osoa harrotzeko; eta XVII. mendean berri, Jaunartzearen gainetik hasi zen jansenismoaren auzia, geroztik hain luzaz iraun zuena!

Erran behar da guztiz mende nahasiak zirela XVI. eta XVII. mende haiek gure eskualdeetan: kristau katoliko eta protestanteen arteko barne gerla itsusiak izanak genituen lehenik Iparraldean, eta jarraian mugaz gaindiko espainol eta frantsesen arteko gerla odoltsuak: nafartarra zen Axular

eta Nafarroako erreinuaren zatiketa XVI. mendean gertatua baitzen, zatiketa horren ondorioak jasan zituen berak ere, Harostegi deitu bere aitzineko errotorak ez baitzion kargua utzi nahi, baizik eta Frantzian arrotz zirela urdazubitarrak, nahiz gero auzia irabazi zuen nafartarrak, Henri Frantziako eta Nafarroako erregeri esker.

Bestalde, Zugarramurdiko eta Donibane Ziburuko eskualdeetan XVII. mende hastapean gertatu sorgin historien berri izan zuen nahi ala ez Sarako errotorak: nola ez zuen bada Axularrek jakinen Migalena eta Bokal Ziburuko apezak eta Dargibel Azkainekoa erre zituztela, besteak beste, de Lancre Rostegi juje ilaunaren manuz?

Zergatik ez dugu beraz hitzik aurkitzen ez politikari buruz ez sorginkeriar buruz GERO-ko 60 kapituluetan barrena? Zergatik ote?

Gai beroegiak hunkitzea ez zuen laket menturaz Axularrek. Predikari anitzek bezala, nahiago zukeen aski urrunetik eta inguruka bezala suiet horien tratatzea; eta pentsa zeka-keen berak garbiki gaitzesten zituen etsaigoak eta hasarreak gaudituz sendatuko zirela gerlaren eta sorginkeria-oren ondorio kaltegarriak.

Ala aments bazen beste

arrazoirik ixiltasun horren gibeletik?

Urte haietan Lope de Isastik 1625 ean idatzi zuen "*Compendio Historial de Guipuzcoa...*" delako Gipuzkoako Historian irakur daiteke Euskal Herritik Ternuara balearen ondotik zoazen arrantzaleek euskaraz hitzegiten zutela hango Indioekin eta hauek herriko berri galdetzearekin: "*Nola daude herrian?*", gure arrantzaleek ihardetsi zietela: "*Apai-zak hobeto!*".

Ausartuko naiz Axularri galdetzeraz ez ote zituen gauza zenbait ixilpean utzi, bera "*ondo baino hobeto*" bakean bizi beharrez? Ez ote ziren orduan ere, gaur bezala, zeruan eta geroan jartzen begiak, gaurko eta lurreko berriak eta bazterrak nahasiegiak eta larriegiak zirelarik?

Alta bada Pedro Dagerre Azpilikuetak baino lehen, jakin zuen beste Azpilikueta batetik, delako "*Doctor Navarro*" ospetsuak bere zaharrean, Felipe erregeak preso sartu zuelarik beste nafartar bat, Toledoko Carranza artxapezpikua, honen defentsa hartzen, lotsarik gabe Erromako auzitegietan, nahiz aitortzen zuen Erroman "*espainolek frantsesztat zeukatela eta frantsesek espainoltzat, bera nafartar huts zelarik eta besterik ez*"; eta men-

turaz horrengatik, bera hil ondoan Erromako Portugesen elizan ehortzi zuten, ontsa oroit bancaiz.

Axular bestalde, gaztaroko ikasturteetan Salamankan ikasten ari zelarik *"De jure belli Hispanorum in barbaros"*, edo "Barbaroen kontrako Espaino- len gerla zuzenbideaz" Frantzisko Vitoria Salamankako irakasle zenak eman irakaspe- nen berri izan zuen. Ikasi ere zuen naski euskal teologo handiak idatzia zuela: *"Nunquam Imperator fuit dominus totius mundi"* eta *"Papa non est dominus civilis aut temporalis totius urbis"*, hots, "Enpe- radorea ez da egundaino izan mundu osoaren jabea" eta "Aita Saindua ez da lur guztia- ren jabe zibila ez tenporala". Bizkitartean Estatuaren eta Elizaren interesen gainetik Zu- zenbidearen eta Kontzientzia- ren eskubideak jartzen dituz- ten printzipio argi horien oiharzunik ez dugu nehon aur- kitzen Sarako apezaren hitzal- dietan.

"Ausartzia" eta "fedez" baino areago "zuhurtzia", eta "zentzuz" mintzatu zen itxura- la, "parabisuaz" baino gehia- go "ifernuaz" hitzegin nahi zuen gizona:

Oroitu behar dugu Parabisuaz eta hango plazer handiez, bai-

na areago Ifernuaz eta hango pena izigarriaz; zeren nola osa- sunak baino eritasunak hobeki gogoeta eragiten baiteraku eta, bai etorkizunean ere, ho- beki pentsa araziten; hala ifer- nuko eritasunak ere, hango do- loren kontsideratzeak hobeki hukitzen gaitu, eta aitzin-gibel beha arazitzen deraku, Parabi- suko plazeretan plazerki pen- tsatzen egoiteak baino.

Beharrik, GERO bezalako li- buruaz bestalde, Donibane Zi- buruko edo Sarako fededunek aurki zitzaketan beste liburu batzu ere euskara ederrean idatziak, hala nola Etxeberri Ziburuko doktor teologoaren *"Noelak"*, *"Manual Debotio- nezcoa"* eta beste obrak; bai eta laster Silvain Pouvreau-k itzuli zituen *"Philothea"* edo *"Gudu Espirituala"* kristau fe- dearen beste itxurarik eskain- tzen zietenak, Jainkoari esker.

Ez gara hemen hasiko gure autore batzuen eta besteen ikuspegien arteko konparake- tak egiten, baina batzuek eta bestek elkar osatuz eskaintzen diguten mezuari behatuz, uste dut oixtion hona deitu ditugun gure lekuko guztiekin bat egin genezakeela, geure azken mende honetan ezagutu ditu- gun nahasmendu, iraultza eta aurkiberri guztien ondotik, onartzeko aitzinekoek utzi di- guten gure euskarazko ala er- darazko kristau liburutegiak

berrirakurketa sakon baten beharra badaukala.

* * *

Oroz gainera gaurregun kristau mezuaren alderdi indibiduala eta pribatua gaindituz, mezu horren alderdi publikoari eta politikoari lotu nahi gataizkio, ez ordea fedea eta politika nahasi beharrez, "aingerukeria" eta "inperialismo ezpirituala" aita de Lubac-ek "inperialismoetarik gaiztoena" deitzen zuena behingotz ohildu nahiz baizik.

Eta horren egiteko, Jacques Maritain zenarengatik ikasi baikenuen behar zela "*Distinquer pour unir*", hots, behar zirela "gauzak bateratu aitzin, behin ongi bereizi" iduritzen zait guhaurk kristau fedean iraun nahi dugunok eta gure ondokoei fedearen argi izpia helarazi nahi diegun herritarrok behar genukeela sustraie-tara itzuli eta gure sinesmenaren barne historiari hurbilago-tik behatu; ez batere gaurkoari itzuri beharrez; gaurkoa eta biharkoa hobeki argitu nahiz baizik.

Oroit gaitezen de Lubac, Congar, Journet, Chenu eta horrelako historialarien lanen ondotik, Erromatar Elizaren Vatikanoko azken Biltzarrak bide hori hartu zuela eta beraz

orai herri bakoitzari dagokiola hortik aitzina joatea.

Aspaldi du alabaina Henri Brémond-ek II tomotan argitaratu zuela "*Histoire littéraire du sentiment religieux en France*" lan itzel eta amaitu gabea. Ez dugu euskaldunek oraino horrelako lanik osatu; gure Axular, Etxeberri, Gazteluzar, Tartas, Lopez eta beste erlijio idazleak sar genitzake, jakina, gure erlijioaren historia horretan, baina beste anitz gertakari eta lekuko edo jakile ere bai, batzu biziki aspaldi-koak, besteak guhaurk ezagutu ditugunak.

Dena dela, gai beraren inguruan aspaldi lehen erabili hameka solas gogoratuz, iduritzen zait "*Ene Sinestea*" eskaini zigun Etienne Sallaberry-ri, GAZTE aldizkarian luma zorrotzu zuten Hiriart-Urruty anaieri, Manex Erdozaintziri eta Klaudio Harluxeti banituzkeela gaurregun Julen Urkiza Karmeldarrak ontzen ari dizkigun bi lan garrantzitsu aipatzeko:

Lehenbizikorik Julen Urkizak prestatzen digu taldelan bat ederra, Santa Teresa Liesieux-koaren obra osoa euskaraz emana. Ene ustez hor agertuko zaigun fedezko ikuspegia zinez berria da: "*Je voudrais passer mon Ciel à faire du bien sur la Terre*", hots, "Lu-

rrcan ongia egiten iragan nahi nuke ene Zerua" idazten duen doktor gazteak, "INKARNAZIO"ko misterioaren berrirakurketa eginenez, Jaungoikoaren beste itxura bat ezagutarazten digu, Zeruairen eta Lurraren, Jainkoaren eta Gizonaren harremanak errotik alda ditzakeena (ikus "Teresa Lisieux-koa: IDAZLAN GUZTIAK", Markina-Xemein, 1996).

Eta ikuspegi horrek jadanik Erromako Elizaren Azken Biltzar Nagusian bere ondorioak izan ditu; "GAUDIUM et SPES", "Zoriona eta Itxaropena" deitu dokumentuan adibidez nabari direnak.

Ausartuko naiz erraitera euskal kulturaren bihotzean ere sartzen eta hozitzen ari zaigula ikuspegi berri hori; eta ene erranaren berme har dezaket Xalbadorren olerki soila: "Jainkoa eta Ni" izenekoa (ikus: Xalbador, "Odolaren Mintzoa"; Auspoa 1989). Ez ote dugu hor aurkitzen beldurra- ren arotik maitasunaren altzorra heltzeko fededun soilak hatzeman dezakeen xendera bidea?

Bigarrenekorik, ofiziozko historialari den bezala, Julen Urkizak eskaintzen digu *Elizaren Historia Euskal Herrian*; I. liburukiak berak, *Ikerlan Materialak* sailkatzen dituenak (Markina 1995), 1459 orrialde ba-

dauzka; ikus hortik zer izan den obra osoa. Baina liburuki horien guztien argitalpena igurikatu gabe, orain berean Axularrek itzalean utzi dizkigun puntu askoren argitzeko, bi gogoetaren egitea zilegi zaigu, geure hausnarketa bururatzeko.

* * *

Duela hogeita zenbait urte Kostaldeko jaun auzapez eta deputatu ezagun batek bere etxera deitu ninduen, baizik eta nahi zituela bi solas egin, ni auzoan nindagon apez "abertzale"-arekin:

"Bainan otoi jauna —galde-tu zidan— erradazu zertaz zaretzen zuek euskaldunak arrangura. Ikus ezazu, nik neronek Baionako Lizeoan egin nituen bigarren mailako ikasketak, ene orduko lagunek egin dute ohorezki bakoitzak bere bidea, eta ikusten duzunez, nik ere... Zer dugu beraz arranguratzeko arrazoirik?"

"Orizu jauna —ihardetsi nion— nik ere izan ditut ikaskideak, bide ederra egin dutenak eta Erromako elizaren zurubietan gora, biziki gora igan direnak; haietarik bizpau kardinale dira eta menturaz, kazetari batzuek diotenez, Aita Saindu izateko zortea izan dezake euskaldun bat edo

bestek. Baina jauna, lagun horiek izan dezaketen arrakasta pertsonalaz ez dut nik den mendren axolarik; izan daitezela euskaldun, biarnes ala mauriziar berdin-berdin zait; ez doakio enetzat gizaki soilari, hau ene adiskide minena izanik ere, ene barneko mina edo arrangura, baina bai gizalde oso bati eta gizartea bera hunkitzen duten gaiak eta hura inarosten duten arazoak ditut axola. Ez ote duzu jauna ikusten ene Herriak nauela kezkatzen; ene Herriaren zorteak nauela arranguratzan, ez herritar baten edo besteren ospeak?"

Ez dut uste galde hori ulertu zuela ene solaskideak. Baina egin baneza galde bera gaur ere, ez moda zaharreko politikari bati, ez Axular-en denborako teologo bati, baina gaurko edozein herrigizon edo elizagizoni, badut beldurra berdin legokidakeela ene gizona, galde bera ezin ulertuz.

Dena den, sasoi bereko beste oroitzapen bat heldu zait oraino hemen gogora: Baionara etorri zitzaidan ikustera aita Laurentin adiskidea, frantses teologo eta kazetari eza-guna, eta aitormen hau egin zidan: "*Je me suis souvent demandé quand le Vatican se décidera à résoudre le contentieux qu'il a avec le peuple*

basque", "Galdetu diot askotan ene buruari noiz ote Vatikanok erabakiko duen, Euskal Herriarekin duen auzia xuritzea".

Bi oroitzapen xume hauek adierazten dute menturaz zergatik orai so bat egin nahi diodan gure Euskal Herriaren eta Erromako Elizaren arteko harremanen historiari.

* * *

Ezen, ez du nehork zalan-tzan ezarriko euskaldun seme alaba anitz izan dituela aspaldian Erromako elizak bere zerbizuko eta honek ospatu ere dituela, nahiz historia idazten eta gezurrez ihautzen duten auzoko historialari puxantek maiz bahitu dizkiguten geure umeak beren ospe propiorako, espainol batzuek egin duten bezala Frantses Jatsu eta Xabierreko seme ospetsuenarekin, geure nafartar euskalduna espainolduz.

Eta berehala aitoren dezagun ilunbe lodi batzuen erdian sartzen garela lehenbizian, historia horretara hurbiltzen garenean. Badirudi, ezen, Erromako elizaren buru lehenak, Aita Sainduak eta "Curia" deitzen den haren kontseiluak ez dakitela oraino badenentz ere Euskal Herririk.

Egia da Erromako elizak ira-

garri duela bere azken kontzilioan "Jainkoaren Herria" dela eliza, baina aitortu behar zukeen, ene ustez, historiaren poderioz eliza horrek "Jainkoaren Estatua"-ren itxura gehiago baduela gaurregun oraino, bere nuntzio eta kanonista, kargudun eta zaindari guztiekin. Horrengatik edozein diosesitako administrazioren berri duenak badaki munduko edozein estaturen lits bat hunki duen eliza gizonak edo kristau soilak luzagabe Vatikanotik izanen duela kontuz ibiltzeko abisua. Herritarren arteko berriak baino zaluago dabilta alabaina gaurko mundu bateratuan Estatuaren arteko komunikabideak.

Erromako Elizaren kargudunek aspaldian ikasia dute gainera, historiak estatu guztiei erakutsi dioten inertziaren indar paregabea erabiltzen eta horrela menpekoen deiarri elkorrena egiten. Ez dugu beraz zeren harri Euskal Herrietako fededun soilen ala apaiz askoren deiek ez baldin badute aurkitu gure oroitean Erroman entzunak izateko, eta are gutiago erantzun bat ardies-teko biderik. (Ikus zer gertatzen zaien hain aspaldian Hegoaldean lau diosesien batasuna eskatzen duten fededunei, edo Iparraldean Baionako diosesi euskalduna eskatu dutenei)

Alta bada aita saindu bat

izan zen, holandarra, Gasteizen gaindi zebilelarik, 1523an, Erroman aita saindu egin zutena eta han Adrien VI.aren izena hartu zuena.

Aspaldi du horrek eta urte haietan galdu genuen hain zuzen euskaldunek gutarteko etsaigoengatik- oroit gaitezen Beamuntesen eta Agarramuntesen arteko, Oinaztarren eta Ganboatarren arteko liskarrez eta auzoen maleziarengatik —ez ditzagun ahantz Frantsesten eta Espainolen jukutriak Iruneako ala Erromako gortetan— estatu propio baten, hots, Nafarroako erreinuaren, gure kulturaren zerbitzutan izateko parada.

Geroztik bada, eta ez hain aspaldi, geure Herrira etorri zaigu Joanes Paulo II.a; aita saindu poloniarra Loiolako eta Xabierreko santutegietan beilari izan delarik. Baina Karlos Garaikoetxea lehendakaria haren zain zegoelarik Loiolako zelaian, aita sainduaren hegazkina desbideratu zuten eta urruntxeago leihorreratu Madrileko gobernuaren ordezkariaren oinetan, eta, jakina, ez zion aita sainduak muin eman gure lurrari beste kasu askotan egin ohi zuen bezala.

Badakigu geroztik, estatua- ren eta nazioaren arteko bereizketa oraino egiten ez duten frantsesek eta, bereizketa hori

eginagatik, lehenasuna beti estatuari emaiten dioten espainolek bezala, aita Woitilak ere, Woroniecki teologo poloniar handiaren erakaspena ahantzirik, bere Pariseko eta Madrileko nuntzioek gomentatzen diotenaren arabera, estatuen alderdia hartuko duela beti, Vatikanoko estatuaren onetan.

Gero bada, aita saindu hori bera, Ameriketara doalarik, munduko estatu guztien biltzarrerara, O.N.U. ren aitzinera (1995eko urriaren 5ean) Munduko Estatu Guztiei gomendatuko die: Munduko Estatu Guztien Biltzarra bilaka dadin lehenbailehen Munduko Herrien Biltzarra. Baina Erromak berak noiz egingen ote du urrats bera?

Gure Euskal Herriek beraz, Estatu forma osorik izatera heltzen ez direno, hegoaldean dioten bezala, "jai dukete" Vatikanoko estatuaren aurrean.

* * *

Beste ohar bat egin geniezaioke oraino GERO-ren autoreari: kristau fedea aspaldian sartua bada ere euskal herrietan, ikusteko da historian barna fede hori zer bidetatik sartu den gutartean eta finkatu: ez baitezpada buruzagien eta apezpikuen bitartez; nahiz

Axularrek bere "Gomendiozko Karta" eskaini zien Etxauz Baigorriko Bizkondeari eta haren seme apezpikuari, "girstinotasunaren defendatzaile eta aitzinatzaile buruzagi" izan omen ziren bezala.

Beude bada bakean Baigorriko Etxauztarrak eta ere san Fermin, san Leon eta berri garbirik gabe utzi gaituzten apezpiku saindu guztiak! Ohartzen gara V, VI. mendeak arte bederen apezpikurik gabe bizi izan direla Euskal Herriko fededunak, eta gero ere mende luzeetan barna Euskal Herriko zati handi bat hartu duen Kalahorrako lehen apezpiku ezaguna, Silvanus Baskoindarra, Erromaraino heldu zen eztabaida bati esker ezagutzen dugu.

Apezpiku honek ezen, 457-465. urteak irian apezpiku berri bat sagaratu omen zuen auzo herri baten kondu, Tarragonako metropolitanoa abisatu gabe eta hori elizaren ohitura guztien kontra zolan. Handik laster laster berriz gauza bera egin zuen eta, orduan, Askanus Tarragonakoak dei egin zion Hilario Erromako aita sainduari. Honek Askanus-en salaketa onartu zuen eta Silvanus-en egitatea gaitzetsi, baina ontzat eman zituen honek egin apezpiku berriak.

Bestalde gatazka horren kariatara Errioxako zazpi herrita-

ko kristau laiko nagusiak mintzatu zitzaizkion aita sainduari Silvanus beren apezpikuaren alde: eskualde honetan guztian oinarriak ongi finkatuak zituela ordukotzat kristautasunak, eta ez elizagizoen ohiko bideetarik menturaz, seinale dugu datu hau, gure iduriko. Eskualde berean alabaina, apur bat lehenago (348-405), "*quondam vasconum gentilitas*", "lehenago Baskoindarren paganotasuna" aipatua zuen Aurelio Prudentzio poeta handiak, eta ospatua gainera Baskoindarren herrian odola ixuria zuten Emerterio eta Zeledonio martiren adorea eta fedea.

Hegoaldeko apezpiku baten lehen lekukotasuna aurkitzeko, ordea Liliolus Irunkoak, 589 an soilik, Toledoko III. kontzilioan eman sinadura igurikatu behar dugu.

Iparraldeko bideetarik sartu zitekeen kristau sineste berriaren lehen lekukotasunak aldiz 506an Agdeko kontzilioan gertatu ziren Sen Grat Oloroeko apezpikuaren, eta Grazian Akizeko apezpikuaren sinadurak ditugu, eta aitortu behar dugu bestalde, batere apezpikurik gabe gobernatu garela luzaz Lapurdiko fededunak: Baionan ez dugu ezen ez apezpikurik ez apezpikute-girik finkatzen ahal segurantz osoz, XI. mende arte.

* * *

Eta geroztik nor eta zer izan dira euskal herrietako kristauak gobernatu dituzten apezpikuak?

Angelesak hemen gaindi nagusi zebiltzalarik, Erdiaroan, eta Hegoaldearen zati bat barne zeukalarik Baionako diosesiak, maiz apezpiku euskaldunak izan ditugu, egia erran: hala nola, Fortaner Maulekoa (1152-1170), Bernat Lakarrekoa (1186-1206), Sants Haitzekoa (1259-1277), Domingo Manseko Donostiarra (1279-1303), Petri Zumalagakoa (1383) edo Gartzias Eugikoa (1384).

Baina Frantsesak hemen nagusi jarriz geroz (1451) eta bereziki Boloniako konkordatoak 1512an Frantziako erregeei emanez geroz beren apezpikuen hautatzeko eskubidea, bizpalau euskal herritar izan ditugu doi-doia apezpiku XVI-XVII. mendeetan, Joanes Sossiondokoak (1566-1578), Bertrand Etxauzekoa (1598-1618) eta Joanes Oltzakoa (1643-1681) Baionan, hiru Maytia-tarrak Oloruen eta Ziberoan (1596-1681). Beste guztiak arrotzak izan dira, bat edo bestek euskara ikasi badu ere, Rodezeko nerejaun Lacroix delakoak (1838-1878) adibidez, eta denak hautatu edo onartu zituen frantses boterearen al-

dekoak agertu dira, non ez zituen botere horrek berak zuzenean mehatxatzen.

Alta Hegoaldean ere ez ditu hemen baino gehiago lagundu Euskal Herriak Erromako botereak, ezen, Espainiako erregei utzi zielarik 1482an Sixto IV.ak beren apezpikuen hautatzeko eskua, jadanik Gaztelako seme bat, Alfonso Carrillo deitua, jabetua zen Iruneako alkiaz eta hau Erroman hil zelarik 1491an, nor izendatu zuten bada Euskal Herrien hiri nagusiko apezpiku, Inozentzio VIII. aren baimenarekin? Doidoia 17 urte zeuzkan Cesar Borgia, laster Alexandro VI. aita saildu eginen zuten Rodrigo Borgia kardinalearen eta andere Vagnozza Cataneiren seme propioa. Beharrik Cesar-ek berak laster uko egin zion karguari. Nafarroako errege Labriten alabarekin ezkondu zen geroxeago eta azkenean, Nafarroako barne gatazketan Vianako errekan hil eta Vianako elizan ehortzi zen 1507an. (ikus: J. Goñi Gaztambide *"Historia de Los Obispos de Pamplona"* T. II, S. XIV-XV, Pamplona, 1979).

Eta geroztik ez da XX. menderaino, euskaldun bat edo beste baizik apezpiku jarri Iruneako ala Gasteizeko, Bilboko ala Donostiako alkietan. Azken urteetan egin diren izen-

dapenen ondotik, Anoveros ala Setien salbuespenak izan dira, eta gaurregun iduri luke sekulan baino apalago dela Erroman Euskal Herrien arrakasta.

* * *

Geroari buruz, ez daiteke hau ondorioz gabe izan, zeren gure aitzinekoen sinesteak gaurko mundu berrian onartua izateko orokorki aurkitzen dituen arazo guztiez bestalde, badirudi gure herritarrek beste zailtasun bereizi batzu izanen dituztela euskaldun diren ber euskaldun bezala elkarturik elizan onartuak izateko, eliza buruzagiek behartzen dituztenaz geroz nahitez Pariseko edo Madrileko zepoetan sartzera.

Ez ote du aments, ezinbeste honek aterabiderik? Azken galde bat egin niezaioke Axularri berari ezpada, gaurregun Sarako herrian haren alkia daukan Idiart erroter adiskideari: *"Apostoluen Eginak"* liburuaren VI. kapituluaren irakurri dut ezen, Greko hizkuntzako artean Hebraiera hizkuntzako aurka marmarioak edo murmurikak sortu zirelarik, berak baztertuak sendi zirelako, Hamabiek biltzarre orokorra bildu zutela, eta Greko hizkuntzako artean izen oneko zazpi gizon, Izpiritu sailduaz eta jakinduriaz be-

teak, berek hauta zitzaten eska-
tu zieten, gero zazpiei eskuak
buruan ezarri zizkieten eta ho-
rrrela egin ziren lehen *Diakono*
edo *Zerbitzariak*.

Eta guk orain euskaldunek,
ez apezpiku euskaldunik eta,
laster, ez apez euskaldunik ere
izaten ahalko ez dugunek, ez
ote genioke eskatu behar Izpi-

ritu Sainduari Euskal Herrieta-
ko fededunen zerbitzuko sor-
ditzan arren, Izpiritu sainduaz
eta jakinduriaz beterik li-
tezkeen zenbait *Diakono* eta
Diakonesa euskaldun, euskal-
dun soilen eta bereziki Euskal
Herrien baketzearen zerbi-
tzuko? Ea zer dioen eskabide
horretaz Sarako jaun errotorak?